

การสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมบนวัสดุเสื่อกก ชุมชนท่าแฉลบ
ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

A Creation of Painting on Reed Mat Weaving at Thachalaep Village,
Bangkaja Sub-district, Muang District, Chanthaburi

กฤติยา โพธิ์ทอง^{1*} / เบนจพร ประจง² / ธนวัฒน์ กันภัย³ / กิตติพล คำทวี⁴

Kittiya Pothong / Benchaphon Prachong / Thanawat Kanpai / Kittipol Camtawee

¹⁻⁴สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Fine and Applied Arts (Visual Art), Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University

อีเมล : kittiya.p@rbru.ac.th

DOI: <http://doi.org/10.14456/jhusoc.2025.24>

Received: 10 October 2025 ; Revised: 10 November 2025 ; Accepted: 4 December 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการทางภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านการทอเสื่อของชุมชนบ้านท่าแฉลบ และ 2) เพื่อศึกษาการทดลองใช้เสื่อกกในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 12 คน ได้แก่ ประธานและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ช่างผู้ผลิต ตัวแทนชุมชน อาจารย์ด้านศิลปะ และนักออกแบบ เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่าชุมชนมีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอเสื่อมากกว่า 90 ปี โดยพัฒนาการผลิตให้ร่วมสมัยผ่านการออกแบบลวดลายใหม่ การใช้สีธรรมชาติผสมสีเคมีที่ปลอดภัย และการสร้างตราสินค้า “เสื่อจันทร์” (CHANTHABOON MAT) เพื่อยกระดับสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การทดลองสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและขาดทักษะด้านการวาดภาพ จึงได้ออกแบบเทมเพลตช่วยร่างภาพรูปปลาและรูปปูจำนวน 10 แผ่น พร้อมกำหนดแนวทางการระบายสีอะคริลิกให้สอดคล้องกับพื้นผิวเสื่อ ผลการสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มมูลค่า แก้ปัญหาความไม่สม่ำเสมอของสี และเสริมศักยภาพการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การสร้างสรรค์, จิตรกรรม, เสื่อกก

Abstract

This research aimed to: 1) study the development of local wisdom and knowledge in sedge mat weaving of the Tha Chalaep Community, and 2) explore the experimental

¹ Corresponding author's E-mail: kittiya.p@rbru.ac.th

application of sedge mats in artistic paintings. The samples consisted of 12 participants, including the leader and members of the community enterprise, local artisans, community representatives, art instructors, and designers. Data were collected through interviews and focus group discussions, and analyzed using descriptive analysis. The findings revealed that the community has inherited the traditional wisdom of mat weaving for over 90 years. The production process has been developed to reflect contemporary aesthetics through the design of new patterns, the use of natural dyes combined with safe chemical colors, and the creation of the “Chan Mat” (CHANTHABOON MAT) brand to promote the transition toward a creative economy. The experimental creation of paintings showed that most participants were elderly and lacked drawing skills. Therefore, ten drawing templates, five fish and five crab patterns, were designed to assist in sketching. The guidelines for acrylic painting techniques suitable for the mat’s surface texture were also developed. The creative outcomes added product value, solved issues of color inconsistency, and effectively enhanced the competitiveness of community products.

Keywords: creativity, painting, sedge mat

บทนำ

ศิลปะเป็นสื่อที่ทรงพลังที่ผู้คนและชุมชนสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนได้ มุมมอง คุณค่า และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมสามารถแสดงออกผ่านผลงานสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นศิลปะ ภาพ ดนตรี การเต้นรำ วรรณกรรม หรือละคร ศิลปินในฐานะทูตวัฒนธรรม มีความสามารถในการถ่ายทอดความคิดและประสบการณ์สากลที่เชื่อมโยงกับบุคคลจากทุกสาขาอาชีพ Zahra Al-Zadjali (2024) อ้างถึง Reynolds (2021) จิตรกรรม ประติมากรรม และภาพถ่าย เป็นตัวอย่างศิลปะภาพที่ถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างสมจริง ฉาก แนวคิด และสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงมรดกทางวัฒนธรรมมักปรากฏในผลงานสร้างสรรค์ องค์ประกอบทางธรรมชาติ ประเพณีบรรพบุรุษ และความเชื่อทางจิตวิญญาณ มักถูกนำมาใช้ในงานศิลปะพื้นเมือง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงอันแน่นแฟ้นระหว่างวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมและจักรวาล วิทยาต่างๆ การมีปฏิสัมพันธ์กับผลงานศิลปะเหล่านี้จะช่วยให้ผู้ชมได้เรียนรู้เกี่ยวกับมุมมองโลกและการปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งหล่อหลอมอัตลักษณ์ของชุมชน (Zahra Al-Zadjali, 2024)

ศิลปะในบริบทของชุมชนท้องถิ่นไทยจึงมิได้เป็นเพียงการสร้างสรรคเพื่อความงาม หากยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารเรื่องราว วิถีชีวิต และภูมิปัญญาที่ตกทอดจากบรรพบุรุษไปสู่คนรุ่นหลัง งานศิลปะพื้นบ้านหลายแขนงสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมชาติ และความเชื่อที่ฝังรากอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการสาน ทอ ปั่น แกะสลัก หรือระบายสี ล้วนเป็นภาษาทางศิลปะที่บ่งบอกอัต

ลักษณะทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างหนึ่งที่โดดเด่นคือ “ศิลปะการทอเสื่อกก” ซึ่งเป็นทั้งงานหัตถศิลป์และมรดกภูมิปัญญาของชาวจันทบุรี

ปัจจุบัน “เสื่อจันทบูร” ยังคงเป็นสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมสูงและถือเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดจันทบุรี หมู่บ้านที่มีการรวมกลุ่มทอเสื่ออย่างต่อเนื่อง ได้แก่ บ้านเสม็ดงาม บ้านบางสระเก้า บ้านเขาน้อย และบ้านท่าแฉลบ โดยเฉพาะชุมชนบ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีสภาพพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การปลูกกกและปอ ทำให้มีวัตถุดิบเพียงพอตลอดทั้งปี การทอเสื่อในพื้นที่แห่งนี้เริ่มจากอาชีพเสริมในอดีต แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน เสื่อกกจันทบูร (“SUEA-CHAN-THA-BOON” หรือ “CHANT HABOON MAT”) ผลิตจากกกน้ำกร่อยในพื้นที่ ผ่านกระบวนการทอด้วยมือผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น กระบวนการผลิตมีความละเอียดประณีต ตั้งแต่การคัดเลือกกก การจักกก การย้อมสี การตากกก จนถึงการทอเป็นผืนเสื่อที่มีลวดลายงดงาม แข็งแรง และทนทาน (สุเทพ สุสาสนี, 2553) นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาเสื่อให้มีความร่วมสมัยมากขึ้น โดยนำลายผ้าประจำจังหวัด “ลายปัญญาจันทบูร” มาประยุกต์เป็นลายเสื่อ รวมถึงการออกแบบผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าและขยายตลาดทั้งในและต่างประเทศ เสื่อจันทบูรได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสินค้า GI จากกรมทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งยืนยันถึงอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาและคุณค่าทางวัฒนธรรมของจังหวัดจันทบุรี (ปริศนา ตุ่มชัยพร, 2566)

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเสื่อบ้านท่าแฉลบเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชนที่ร่วมกันอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการทอเสื่อกก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญของจังหวัดจันทบุรี กลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “เสื่อกกจันทบูร” ให้มีความหลากหลายและร่วมสมัย ทั้งด้านรูปแบบ ลวดลาย และการออกแบบที่สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ทั้งหมดใช้วัตถุดิบจากกกที่ปลูกในพื้นที่ เพื่อสร้างรายได้หมุนเวียนและเสริมความมั่นคงทางอาชีพของสมาชิก นอกจากนี้ กลุ่มยังจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การทอเสื่อกกเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปและสถานศึกษาได้เข้ามาเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับชาวบ้าน โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ให้เหมาะกับวิถีชีวิตยุคใหม่ รวมทั้งขยายเครือข่ายการตลาดผ่านช่องทางออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในตลาดหัตถกรรมไทย การดำเนินงานของกลุ่มทอเสื่อบ้านท่าแฉลบจึงไม่เพียงเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังเป็นแบบอย่างของการพัฒนาชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (พิกุล สมบูรณ์, 2567)

แม้วิถีการทอเสื่อของชุมชนบ้านท่าแฉลบจะได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังมีโอกาสในการต่อยอดองค์ความรู้ให้เชื่อมโยงกับศิลปะร่วมสมัย โดยเฉพาะในมิติของ “จิตรกรรม” ซึ่งเป็นศาสตร์ที่สามารถสื่อความหมาย ความงาม และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง การนำวัสดุเสื่อกกมาใช้เป็นพื้นผิวในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ถือเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถประยุกต์ภูมิปัญญาชุมชนเข้ากับความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างคุณค่าทางศิลปะและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์ (พินาณ สารียา, 2535, น. 5)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการสร้างสรรคภาพจิตรกรรมบนวัสดุเสื่อกกของชุมชนท่าแฉลบ ในการศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านการบูรณาการศิลปะกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดร่วมสมัย อันจะช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์และความยั่งยืนของชุมชนในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านการทอเสื่อของกลุ่มชุมชนบ้านท่าแฉลบ
2. เพื่อศึกษาการทดลองใช้เสื่อกกสร้างสรรค์ผลงานภาพจิตรกรรมให้กับชุมชนท่าแฉลบ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยประยุกต์ (Applied research) ที่มุ่งแสวงหาความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ด้านทัศนศิลป์ให้เป็นประโยชน์ในการออกแบบสินค้าชุมชนประเภทภาพจิตรกรรมบนวัสดุเสื่อกกให้กับชุมชนท่าแฉลบมีวิธีการดำเนินงานวิจัยดังต่อไปนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ประกอบด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเสื่อบ้านท่าแฉลบจำนวน 1 คน และช่างผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์เสื่อกกจำนวน 1 คน ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ตัวแทนผู้เชี่ยวชาญในการผลิตในการกำหนดรูปแบบของผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก จำนวน 2 คน ตัวแทนของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเสื่อบ้านท่าแฉลบ ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตงานเสื่อกกของกลุ่ม จำนวน 3 คน ตัวแทนชุมชนท่าแฉลบ จำนวน 1 คน อาจารย์ผู้สอนในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ จำนวน 2 คน และนักออกแบบของที่ระลึก จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นคำถามดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ ลักษณะเด่นของชุมชน ผลิตภัณฑ์ที่เคยมีการวาดภาพตกแต่ง ความต้องการลวดลายใหม่ ข้อจำกัดของเสื่อกก กลุ่มลูกค้าที่เลือกซื้อผลิตภัณฑ์นิยมแบบมีลวดลายหรือไม่มีลวดลาย ผลิตภัณฑ์ที่ต้องการพัฒนา ส่วนที่ 3 ข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2. การสนทนากลุ่ม โดยมีประเด็นคำถามดังนี้ ส่วนที่ 1 แนะนำผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับ อัตลักษณ์หรือลักษณะเด่นของชุมชน ในการพัฒนาภาพวาดที่จะสร้างสรรค์บนวัสดุเสื่อกก ความต้องการออกแบบลวดลายใหม่ผลิตภัณฑ์ที่ต้องการพัฒนา กลุ่มเป้าหมาย ข้อจำกัดของเสื่อกก

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจทั้งภาคเอกสาร ภาคสนาม แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยวิเคราะห์เนื้อหา สรุป และอภิปรายผลในประเด็นหลัก จัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นการวิจัย เพื่อนำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลในการออกแบบงาน แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นแนวทางในการนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงาน แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Description Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านท่าแฉลบมีความเป็นมายาวนานกว่า 90 ปี ชาวบ้านมีวิถีชีวิตผูกพันกับการทอเสื่อกกหลังฤดูเก็บเกี่ยว โดยใช้การทอเสื่อเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว (พินิจา สมบูรณ์, 2567) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเสื่อบ้านท่าแฉลบ ตั้งอยู่เลขที่ 132 หมู่ 9 ตำบลบางกะจะ

อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี เป็นศูนย์กลางสำคัญของการสืบสานองค์ความรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

การดำเนินงานของกลุ่มมีการมีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ การย้อมสี การทอเสื่อ การออกแบบผลิตภัณฑ์ ไปจนถึงการสร้างอัตลักษณ์ทางการค้า ซึ่งสะท้อนถึงความร่วมมือ ความภาคภูมิใจ และความตั้งใจของชุมชนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเดิมควบคู่กับการพัฒนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย ในด้านการจัดหาวัตถุดิบ ปัจจุบันพื้นที่เพาะปลูกต้นกกในหมู่ 9 ตำบลบางกะจะ มีประมาณ 35 ไร่ ลดลงจากอดีตเนื่องจากชาวบ้านบางส่วนหันไปทำประมง อีกทั้งต้นกกต้องการน้ำที่เพียงพอ โดยเฉพาะในฤดูแล้ง ทำให้บางช่วงขาดแคลนวัตถุดิบ กลุ่มจึงต้องจัดหาจากพื้นที่อื่นภายในและนอกจังหวัดจันทบุรี (พระครูสุจิตกิตติวัฒน์, ธวัชชัย สมอเนื้อ และวราชา ขุนสนธิ, 2563) ดังนี้

กระบวนการย้อมสี สมาชิกกลุ่มยังคงใช้ทั้งสีธรรมชาติ เช่น ครั่ง และสีเคมีที่ได้รับการรับรองความปลอดภัย เพื่อให้ได้สีที่คงทนและปลอดภัยต่อผู้บริโภค ส่วนกระบวนการทอยังคงรักษาวิธีการแบบดั้งเดิม โดยใช้อุปกรณ์พื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาเฉพาะของช่างในชุมชน แสดงถึงการคงไว้ซึ่งทักษะดั้งเดิมร่วมกับการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีง่าย ๆ ที่ช่วยพัฒนาคุณภาพงานให้ประณีตยิ่งขึ้น

ด้านการออกแบบลวดลายและผลิตภัณฑ์ กลุ่มได้พัฒนาลวดลายใหม่ให้มีความร่วมสมัยมากขึ้น โดยยังคงอ้างอิงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น “ลายปัญจจันทบุรี” และ “ลายเชิงกะโด” ซึ่งเป็นลวดลายที่เกิดจากการคิดค้นของสมาชิกกลุ่มและได้รับการจดสิทธิบัตรอย่างเป็นทางการ การพัฒนาเหล่านี้เกิดจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม รวมถึงการเปิดรับแนวคิดใหม่จากลูกค้า ทำให้ลายเสื่อกกจันทบุรีมีความร่วมสมัย สะท้อนรสนิยมที่เรียบง่ายแต่แฝงความคลาสสิกและเอกลักษณ์พื้นถิ่น

ด้านการสร้างอัตลักษณ์ทางการค้า กลุ่มได้ร่วมกับนักออกแบบพัฒนาเครื่องหมายการค้าใหม่จากชื่อเดิม “เสื่อท่าแฉลบ” เป็น “เสื่อจันทร์” หรือ CHANTHABOON MAT เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะสินค้า GI (สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์) ที่ขึ้นทะเบียนกับกรมทรัพย์สินทางปัญญา พร้อมจดลิขสิทธิ์เป็นตราสินค้าของกลุ่มอย่างเป็นทางการ ซึ่งนับเป็นการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในเชิงสร้างสรรค์

กระบวนการผลิตเสื่อกกของชุมชนบ้านท่าแฉลบ

การทอเสื่อเป็นงานหัตถกรรมที่ต้องอาศัยความประณีตในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การคัดเลือกกกคุณภาพดี การจักกก และการย้อมสีให้ซึมทั่วเส้นเพื่อให้ติดทนนานไม่หลุดลอก ก่อนนำมาตากแห้งและทอเป็นผืนเสื่อด้วยลวดลายเฉพาะทั้งดงามและทนทาน เครื่องมือที่ใช้เรียกว่า “หูก” หรือ “กี” มีทั้งแบบตั้งพิงและแบบนอน โดยแบบนอนนิยมใช้ในจังหวัดจันทบุรีมากที่สุด (เบญจพร ประจง และธนวัฒน์ กันภัย, 2567) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

อุปกรณ์หลักในการทอเสื่อแบ่งเป็นสองประเภท ได้แก่

1. อุปกรณ์เตรียมวัตถุดิบ เช่น เครื่องจักกก เครื่องย้อมสี
2. อุปกรณ์ทอและแต่งเสื่อ เช่น ฟืม ไม้พุ่ง ไม้คาน เกลียวเร่ง และเทียนสำหรับทาเอ็น

เส้นกกที่ใช้ย้อมมีหลายสี ส่วนเส้นเอ็นทำจากปอกระเจาเพื่อความเหนียวแน่น การทอใช้คนทำงานสองคน คือ “คนพุ่ง” สำหรับส่งเส้นกก และ “คนกระทบ” สำหรับกระทบฟืมให้แน่น การชิงเส้นเอ็นหนึ่งครั้งสามารถทอเสื่อได้ประมาณสองผืน

ลวดลายของเสื้อเกิดจากการสลับสีและการร้อยเส้นเอ็น เช่น ลายพื้น ลายน้ำไหล ลายสลับ และลายผสม ซึ่งสะท้อนความคิดสร้างสรรค์ของผู้ทอ เสื้อกจกจันทบุรีโดยเฉพาะของบ้านท่าแฉลบมีชื่อเสียงด้านความละเอียดและความคงทน

ผลิตภัณฑ์จากต้นกกมีหลากหลาย ทั้งเสื้อปูพื้น ผลิตภัณฑ์ตัดเย็บจากเสื้อ เช่น กระเป๋า กล่องใส่ของ และงานจักสานจากเส้นกก เช่น หมวกหรือกระเป๋าสาน กกที่ใช้ส่วนใหญ่เป็น “กกกลม” ซึ่งมีผิวเรียบมันเหนียว และให้สัมผัสนุ่มนวล เหมาะสำหรับทอเป็นเสื้อคุณภาพดี

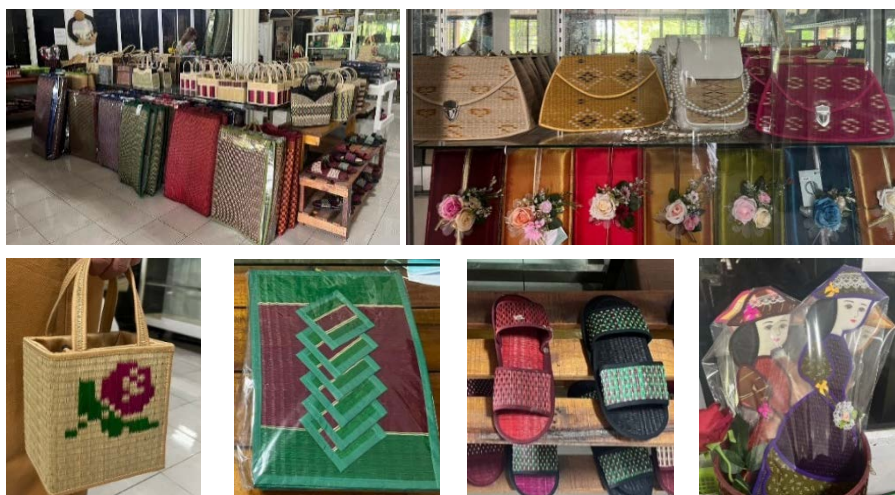
การพัฒนาในยุคต่อมา มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ร่วมสมัยมากขึ้น โดยได้รับแรงบันดาลใจจาก “อุตสาหกรรมสวนบ้านแก้ว” ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีทรงส่งเสริมให้เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวของจังหวัดจันทบุรี ผลิตภัณฑ์เสื้อกจกจึงกลายเป็นสินค้าหัตถกรรมสำคัญที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ผลิตภัณฑ์จากเสื้อกจกของกลุ่มมีความหลากหลายมากขึ้น เช่น รองเท้า เสื้อรองนั่ง กระเป๋า หลากรูปแบบ กล่องใส่ของ ตุ๊กแกแขวนผนัง และของตกแต่งบ้านต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางแนวคิดและการออกแบบที่ต่อยอดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมสู่ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ตอบโจทย์ตลาดปัจจุบัน และยังคงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้อย่างกลมกลืน

กล่าวโดยสรุป พัฒนาการทางภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านการทอเสื้อของกลุ่มชุมชนบ้านท่าแฉลบเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น มีการปรับตัวและพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม การมีส่วนร่วมของสมาชิก และการประยุกต์ใช้แนวคิดทางศิลปะและการออกแบบ เพื่อสืบสานอัตลักษณ์ชุมชนให้ดำรงอยู่ร่วมกับเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้อย่างยั่งยืน

ภาพ 1

ผลิตภัณฑ์เสื้อกจกของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเสื้อบ้านท่าแฉลบ

ผลการศึกษาการทดลองใช้สื่อเอกสารสร้างสรรค์ผลงานภาพจิตรกรรมให้กับชุมชนท่าแฉลบ

1. จากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มพบว่า ชุมชนท่าแฉลบ เป็นชุมชนชายฝั่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงและร้านอาหารทะเล จึงมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมทางทะเล

ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันว่า อัตลักษณ์ของชุมชนสะท้อนผ่าน รูปสัตว์ทะเล โดยเฉพาะรูปปลาและปู ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ เรือประมง และ บ้านเรือนเก่าในชุมชน ผลิตภัณฑ์จากเปลือกในพื้นที่ยัง ไม่มีการตกแต่งด้วยภาพวาด มีเพียงชิ้นงานทดลองเท่านั้น โดยชาวบ้านเห็นว่าหากจะวาดภาพ ควรเลือก สีสีพื้นหรือสีเดียว เพื่อให้ลวดลายจิตรกรรมเด่นชัด

ข้อจำกัดสำคัญของการสร้างสรรค์ภาพบนเปลือก คือ พื้นผิวมันและมีร่องลึกจากการทอ ทำให้สีไม่ติดแน่นและหลุดลอกง่าย โดยเฉพาะเมื่อมีฝนหรือพายุพัด ทั้งนี้ ผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ อายุเฉลี่ยมากกว่า 60 ปี ส่วนกลุ่มลูกค้าหลักเป็นวัยทำงานที่นิยมผลิตภัณฑ์ทั้งแบบมีและไม่มีลวดลายในสัดส่วนใกล้เคียงกัน

ชุมชนมีความต้องการพัฒนาแนวทางใหม่เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เข้าถึงกลุ่มลูกค้ารุ่นใหม่มากขึ้น การประยุกต์เทคนิคจิตรกรรมลงบนเปลือกจึงเป็นทางเลือกที่ช่วยเพิ่มความหลากหลาย ความโดดเด่น และมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

1. อัตลักษณ์ของชุมชนท่าแฉลบ สะท้อนผ่านวิถีชีวิตชายฝั่ง โดยมี “รูปสัตว์ทะเล” โดยเฉพาะปลาและปู เป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สุด รองลงมาคือภาพเรือประมงและบ้านเรือนเก่าในชุมชน
2. ผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ จึงต้องการเครื่องมือที่ใช้งานง่าย จึงออกแบบเป็นเทมเพลตสำเร็จรูป
3. มีความจำเป็นต้องศึกษาและกำหนดแนวทางการระบายสีที่เหมาะสมกับพื้นผิวของเปลือก
4. ชุมชนพร้อมเปิดรับการอบรมและการพัฒนารูปแบบใหม่ ๆ ที่ช่วยเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

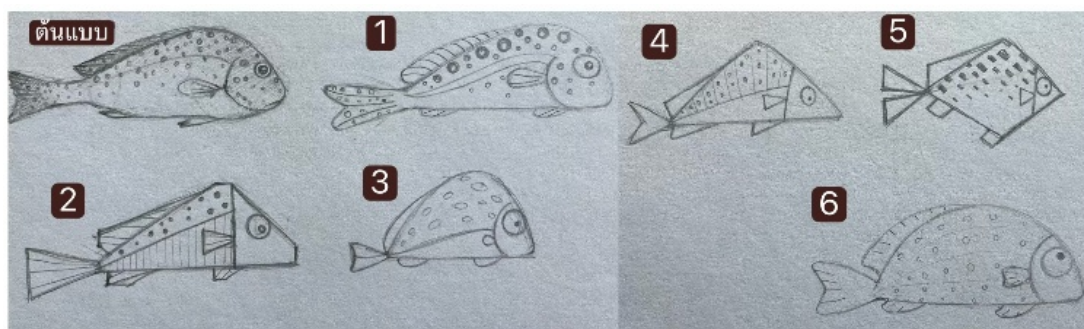
2. การออกแบบภาพร่าง

การคัดเลือกภาพร่างเพื่อนำมาสร้างเป็นเทมเพลตต้นแบบสำหรับการวาดภาพ ได้ดำเนินการโดยพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบภาพเป็นหลัก ภาพที่ได้รับการคัดเลือกถูกออกแบบให้อยู่ในลักษณะของภาพการ์ตูนที่ผ่านการตัดทอนรูปทรงให้เรียบง่าย ใช้เส้นโค้งอ่อนโยนและไม่ซับซ้อน เพื่อให้เหมาะกับการนำไปประยุกต์ใช้จริง

ในเทมเพลตแต่ละแผ่นประกอบด้วยองค์ประกอบของ รูปปลาและรูปปู ซึ่งแยกส่วนไว้เป็นลำดับ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถจัดวางและสร้างสรรค์ภาพได้อย่างอิสระ ภาพปลาที่ได้รับการคัดเลือกคือ ภาพร่างที่ 1 และภาพร่างที่ 3 (จัดอยู่ในเทมเพลตเดียวกัน) ส่วน ภาพปูที่ได้รับการคัดเลือกคือภาพร่างที่ 5 และภาพร่างที่ 6 (จัดอยู่ในเทมเพลตเดียวกัน) ทั้งนี้ ภาพร่างดังกล่าวมีลักษณะรูปทรงใกล้เคียงกัน ทำให้เมื่อจัดวางในองค์ประกอบภาพเดียวกันแล้วเกิดความกลมกลืนและสอดคล้องเป็นเอกภาพมากที่สุด

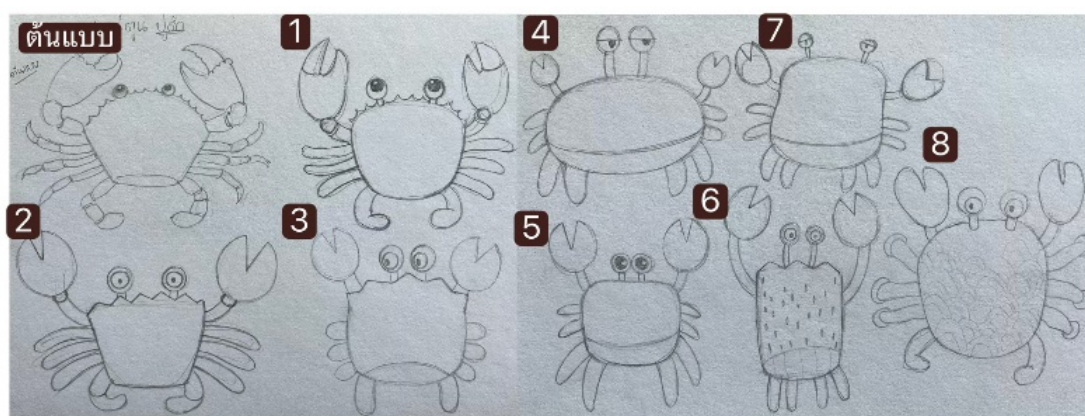
ภาพ 2

ภาพร่างรูปปลา (ปลาเก๋า)

ภาพ 3

ภาพร่างรูปปู (ปูดำ)

3.ขั้นตอนการทำเทมเพลต

ภาพร่างที่ได้รับการคัดเลือกถูกนำมาแยกองค์ประกอบออกเป็นส่วนต่าง ๆ ได้แก่ รูปปลา ซึ่งประกอบด้วยลำตัว หาง ครีบ และตา และ รูปปู ซึ่งประกอบด้วยลำตัว ขา ก้ามปู และตา โดยออกแบบให้มีหลายขนาดและหลายรูปแบบ เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถจัดวางองค์ประกอบได้อย่างอิสระ

จากนั้นจึงนำองค์ประกอบที่ออกแบบไว้ ร่างลงบนแผ่นพลาสติกด้วยดินสอ โดยจัดวางให้เป็นลำดับ และมีความเป็นระเบียบ แล้วใช้ ปากกาเคมีตัดเส้นทับ เพื่อให้รูปร่างของภาพเด่นชัดมากขึ้น ขั้นตอนสุดท้ายใช้ คัตเตอร์ฉลุส่วนที่ร่างไว้ ออก ก็จะได้เทมเพลตต้นแบบสำหรับการวาดภาพ ที่พร้อมนำไปใช้งานจริง

ภาพ 4

ขั้นตอนการฉลุเทมเพลต

4. ขั้นตอนการใช้เทมเพลต

เมื่อได้เทมเพลตต้นแบบแล้ว จึงนำเทมเพลตมาวางบนพื้นผิวของเสื้อกนกในตำแหน่งที่ต้องการ จากนั้นใช้ สีไม้ร่างตามรูปแบบของเทมเพลต ที่เลือกไว้ การใช้สีไม้แทนดินสอมีข้อดีคือ สีสามารถติดบนพื้นผิวเสื้อได้ดีกว่า และให้เส้นที่ มองเห็นได้ชัดเจนกว่า ทำให้สะดวกต่อการระบายสีในขั้นตอนต่อไป

นอกจากนี้ ผู้สร้างสรรค์สามารถเลือกใช้สีไม้ที่ มีความเข้มและตัดกับสีของเสื้อกนก เพื่อให้เห็นภาพร่างได้ชัดยิ่งขึ้น การจัดวางองค์ประกอบของภาพสามารถทำได้อย่างอิสระตามความเหมาะสมของพื้นที่และความต้องการของผู้ออกแบบ เพื่อให้เกิดความหลากหลายและเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละชิ้นงาน

ภาพ 5

ขั้นตอนการใช้เทมเพลต

5. ขั้นตอนการระบายสี

5.1 วัสดุและอุปกรณ์

วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานประกอบด้วย สีอะคริลิก (เลือกสีตามต้องการ) พู่กันกลมเบอร์ 2, 4, 6 และ 8 จานสี แก้วน้ำ ผ้าเช็ดสี และน้ำยาเคลือบผลงาน (TOA 200)

5.2 วิธีการระบายสีบนเสื้อก

การระบายสีลงบนเสื้อกควรดำเนินการ ตามแนวเส้นของเสื้อ เนื่องจากพื้นผิวของเสื้อมีลักษณะ นูนและลื่น และเพื่อให้โทนสีมีความชัดเจนมากขึ้น สามารถทาสีขาวรองพื้นบริเวณรูปร่างที่ร่างไว้ก่อน แล้วจึง ลงสีที่ต้องการทับภายหลัง การลงสีควรทำในลักษณะ บางและสม่ำเสมอ รอให้สีแห้งก่อนลงชั้นถัดไป โดย ระบายซ้ำประมาณ 2-3 ชั้น เพื่อให้สีเรียบเนียนและยึดเกาะได้ดี

ข้อควรระวังคือ ไม่ควรทาสีหนาในครั้งเดียว เพราะอาจทำให้สีไม่ยึดติดกับพื้นผิวและเกิดการร่อน หลุดภายหลัง เมื่อระบายสีเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้ใช้น้ำยาเคลือบผลงานทาทับอีกชั้นหนึ่ง เพื่อเพิ่มความมันวาว ของพื้นผิว และช่วยให้สีคงทนและยึดเกาะกับเสื้อได้ยาวนานมากยิ่งขึ้น

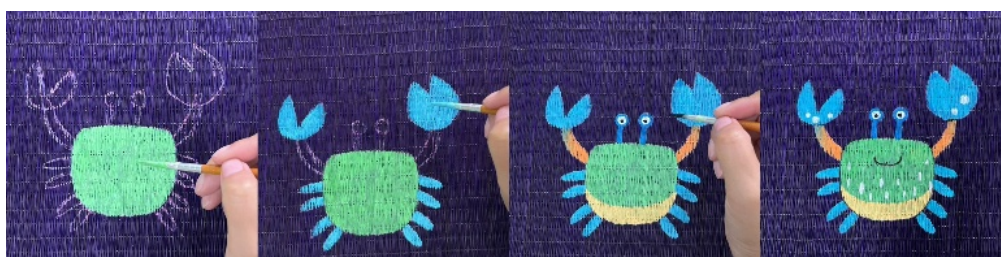
ภาพ 6

วัสดุ อุปกรณ์

ภาพ 7

ขั้นตอนการระบายสี

6. ขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเสื้อบ้านท่าแฉลบ

การถ่ายทอดองค์ความรู้ในครั้งนี้ได้ดำเนินการตามแนวคิด เกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) หรือ SECI Model ที่เสนอโดย กนกกร จินา และ อลงกรณ์ คูตระกูล (2561) อ้างถึง Nonaka และ Takeuchi (1995) ซึ่งอธิบายถึงกระบวนการสร้างและพัฒนาความรู้ในองค์กรอย่างต่อเนื่อง ผ่านการเปลี่ยนรูปแบบของ ความรู้สองประเภท ได้แก่ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) และ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) โดย

ความรู้ทั้งสองประเภทนี้สามารถถ่ายทอดและเปลี่ยนแปลงกันไปได้มา จนเกิดเป็น “องค์ความรู้ใหม่” ที่มีความสมบูรณ์และพร้อมนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

แนวคิด SECI ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) Socialization, 2) Externalization, 3) Combination, และ 4) Internalization ซึ่งสามารถอธิบายการดำเนินงานของการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนกลุ่มเสื่อบ้านท่าแหลบได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1: Socialization (การแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ฝังลึก)

ในขั้นตอนแรก ผู้วิจัยมุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์และบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกับผู้วิจัยและนักศึกษาผู้ช่วยวิจัย โดยจัดกิจกรรม “ละลายพฤติกรรม” เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้แนะนำตนเอง แบ่งปันประสบการณ์การทำงาน และพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่พบในการผลิตเสื่อกก เช่น การขาดตลาดที่โดดเด่น การใช้สีที่ไม่คงทน หรือข้อจำกัดด้านทักษะการวาดภาพ

การแลกเปลี่ยนดังกล่าวถือเป็นการถ่ายทอด ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ของสมาชิกชุมชน ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงที่สั่งสมมาอย่างยาวนานในกระบวนการทอเสื่อ การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการนี้ ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจบริบท วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชนได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 2: Externalization (การแปลงความรู้ฝังลึกเป็นความรู้ชัดแจ้ง)

หลังจากผู้วิจัยได้รับทราบแนวคิดและประสบการณ์จากสมาชิกชุมชนแล้ว จึงได้ดำเนินการถอดบทเรียนและจัดระบบองค์ความรู้ให้เป็นรูปแบบที่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจน โดยจัดกิจกรรมบรรยายเชิงปฏิบัติการในหัวข้อ “การสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมบนวัสดุเสื่อกก” เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2566

กิจกรรมนี้ประกอบด้วยการอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์ เทคนิคการสร้างสรรค์ผลงาน การจัดองค์ประกอบภาพ การสร้างเทมเพลต การระบายสี และการเคลือบผลงาน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจหลักการสร้างสรรค์เชิงศิลปะในลักษณะที่เป็นระบบ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สาธิตการใช้เทมเพลตและเทคนิคการระบายสีบนเสื่อกกจริง เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเห็นขั้นตอนอย่างเป็นรูปธรรม

การดำเนินการในขั้นนี้ช่วยเปลี่ยนความรู้เชิงประสบการณ์ของผู้วิจัยและสมาชิกชุมชนให้กลายเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ที่สามารถสื่อสาร ถ่ายทอด และนำไปใช้ซ้ำได้ในอนาคต

ขั้นตอนที่ 3: Combination (การผสมผสานความรู้ชัดแจ้งให้เกิดองค์ความรู้ใหม่)

ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการบูรณาการความรู้เชิงทฤษฎีและความรู้เชิงปฏิบัติ โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการบรรยาย การสนทนา และข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมมาผสมผสานกับแนวคิดด้านศิลปะ การออกแบบ และสุนทรียศาสตร์ เพื่อพัฒนาเป็น เทมเพลตต้นแบบลวดลายสัตว์น้ำประจำท้องถิ่น เช่น ปูและปลารวมจำนวน 10 แผ่น

กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานความรู้สองฝ่าย ได้แก่

1) ความรู้ชัดแจ้งจากผู้วิจัย เช่น หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ การเลือกใช้สี การเคลือบพื้นผิว และการจัดวางลวดลายให้เกิดสมดุล

2) ความรู้ฝังลึกจากชาวบ้าน เช่น การเข้าใจพื้นผิวของเสื่อกก ความเหมาะสมของขนาดลายกับการทอ และการรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน

3) ผลลัพธ์ของขั้นตอนนี้อาจก่อให้เกิด “องค์ความรู้ใหม่” ที่มีทั้งมิติทางศิลปะและมิติทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำไปใช้พัฒนาผลิตภัณฑ์จริงได้อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 4: Internalization (การเรียนรู้และซึมซับความรู้ใหม่)

ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการนำความรู้ที่ได้จากกระบวนการก่อนหน้านี้มา “ฝึกปฏิบัติจริง” เพื่อเปลี่ยนความรู้ชัดแจ้งให้กลายเป็นความรู้ฝังลึกชุดใหม่ โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละกลุ่มได้รับมอบหมายให้สร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมบนวัสดุเสื่อกก กลุ่มละ 1 ผลงาน ภายใต้การให้คำแนะนำของผู้วิจัย

ระหว่างปฏิบัติ ผู้เข้าร่วมได้ทดลองเลือกใช้สี การผสมโทนสีให้กลมกลืนกับพื้นผิว การใช้เทมเพลตอย่างเหมาะสม และการจัดองค์ประกอบภาพให้มีความสมดุล ซึ่งช่วยเสริมสร้างทักษะทางศิลปะ ความมั่นใจ และแรงบันดาลใจในการพัฒนาผลงานของตนเอง

เมื่อสิ้นสุดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมได้สะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อดีและข้อจำกัดของกระบวนการ เช่น ความยากในการร่างภาพเนื่องจากสายตา การใช้สีที่ยังไม่มั่นใจ รวมทั้งข้อเสนอแนะให้พัฒนาเทมเพลตที่มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับระดับทักษะของผู้เข้าร่วมในแต่ละวัย

จากประสบการณ์ลงมือทำจริง ทำให้ผู้เข้าร่วมได้ซึมซับองค์ความรู้ใหม่ กลายเป็น Tacit Knowledge ชุดใหม่ ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างประสบการณ์ตรงกับความรู้ทางศิลปะที่ได้รับ ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ในอนาคตได้

สรุปภาพรวมของกระบวนการ SECI Model

การถ่ายทอดองค์ความรู้ตามแนวคิด SECI Model ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบสองทางระหว่างผู้วิจัยและชุมชน ซึ่งไม่เพียงเป็นการส่งต่อข้อมูลหรือเทคนิคเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Socialization) การจัดระบบความรู้ (Externalization) การบูรณาการความคิดสร้างสรรค์ (Combination) และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Internalization)

กระบวนการนี้นำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์เสื่อกกจันทบุรีที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น มีคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคร่วมสมัย อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนในการแข่งขันและยกระดับสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในอนาคต

ภาพ 8

กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

ภาพ 9

ผลงานของผู้เข้าร่วมการถ่ายทอดองค์ความรู้

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาพัฒนาการทางภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านการทอเสื่อของชุมชนบ้านท่าแฉลบ แสดงให้เห็นว่าการทอเสื่อกกเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดยาวนานและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ การย้อมสี การทอเสื่อ ไปจนถึงการออกแบบผลิตภัณฑ์ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญานี้สะท้อนถึงความสามารถของชุมชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมควบคู่กับการปรับตัวให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจยุคใหม่ สอดคล้องกับแนวคิดของ สุเทพ สุสาสนี (2553) ที่ระบุว่า ศิลปหัตถกรรมจันทบุรีมีรากฐานจากภูมิปัญญาชุมชนและสามารถพัฒนาให้ร่วมสมัยได้โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์ดั้งเดิม การออกแบบลวดลายใหม่ เช่น “ลายปัญญาจันทบูร” และ “ลายเชิงกะไค” รวมทั้งการสร้างแบรนด์

“เสื้อจันทร์” หรือ CHANTHABOON MAT เป็นตัวอย่างของการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (ปริศนา ตุ่มชัยพร, 2566) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนา บุตะมะ และตรีชฎา โชติรัตนานันท์ (2565) ที่กล่าวว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาการทดลองใช้เสื้ออกสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม พบว่าสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและมีข้อจำกัดด้านทักษะการวาดภาพ จึงได้สร้างเทมเพลตสำเร็จรูปจำนวน 10 แผ่น แบ่งเป็นรูปปลาและรูปปูอย่างละ 5 แผ่น เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนชายฝั่งและช่วยให้การสร้างสรรคผลงานเป็นไปอย่างง่ายและสม่ำเสมอ กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ และเพิ่มความมั่นใจในการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกลียวความรู้ (SECI Model) ของ Nonaka และ Takeuchi (1995) ที่อธิบายถึงการหมุนเวียนและแลกเปลี่ยนระหว่างความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) และความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) อันก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในองค์กรหรือชุมชน

นอกจากนี้ ผลการสร้างสรรคภาพจิตรกรรมบนวัสดุเสื้ออกยังช่วยเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ แก้ปัญหาความไม่สม่ำเสมอของสีเสื้อ และสร้างเอกลักษณ์เฉพาะให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสุจิตตจิตติวัฒน์ และคณะ (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการองค์ความรู้ทางศิลปะเข้ากับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิก เสริมศักยภาพการแข่งขัน และสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับงานวิจัยของเจษฎาวุฒิ บุตรเพชรและคณะ (2564) ที่พัฒนารูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าไหม โดยมีองค์ประกอบด้านการตลาดและการสร้างอัตลักษณ์เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงงานวิจัยของอิษฏ์ รานอก และคณะ (2565) ที่ชี้ว่าการประยุกต์ใช้อัตลักษณ์ลวดลายท้องถิ่นในการออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของสินค้าท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

ในส่วนของการประยุกต์ใช้อัตลักษณ์ ผลงานการสร้างสรรคของชุมชนท่าฉลပ်ที่นำลวดลายปลากับปูมาถ่ายทอดผ่านภาพจิตรกรรมบนเสื้ออก สอดคล้องกับแนวทางของงานวิจัยที่นำลวดลายปูนปั้นวัดและลายผ้าพื้นเมืองมาประยุกต์ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ เพื่อเน้นย้ำถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในฐานะแหล่งทรัพยากรเชิงความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งช่วยส่งเสริมความแตกต่างของผลิตภัณฑ์และต่อยอดอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างมีศักยภาพ

สรุปผลการวิจัยพบว่า การสร้างสรรคภาพจิตรกรรมบนวัสดุเสื้ออกของชุมชนท่าฉลပ်ได้นำความรู้ด้านจิตรกรรมมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สร้างนวัตกรรมที่มีเอกลักษณ์ แตกต่าง และยังสามารถเพิ่มมูลค่าให้สินค้า สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่บูรณาการภูมิปัญญา วัฒนธรรม และวัสดุท้องถิ่น การดำเนินกิจกรรมวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิจัยแบบมีส่วนร่วม และการสำรวจความคิดเห็นประชาชน ชี้ให้เห็นว่าผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบด้วยแนวคิดบูรณาการนี้สามารถส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมควบคู่ไปได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1.1 ควรพัฒนาและเพิ่มเติมเทมเพลตสำหรับร่างภาพ โดยเน้นการออกแบบองค์ประกอบที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อลดปัญหาในการใช้งานสำหรับผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านสายตา

1.2 ควรจัดอบรมเพิ่มเติมในเรื่อง ทฤษฎีสีพื้นฐาน (เช่น แม่สี สีตรงข้าม และความกลมกลืนของสี) เพื่อเพิ่มความมั่นใจในการเลือกใช้และผสมสีให้กับสมาชิกชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 สร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภูมิปัญญาของชุมชนกับการสร้างสรรค์ผลงานของนักศึกษา เพื่อให้เกิดการออกแบบสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ ๆ

2.2 ควรศึกษาการออกแบบลวดลายจิตรกรรมที่เชื่อมโยงกับ บริบททางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเฉพาะถิ่น เพื่อขยายขอบเขตการสร้างสรรค์และสะท้อนอัตลักษณ์ของจังหวัดจันทบุรีได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.3 ควรทดลองใช้ เทคนิคจิตรกรรมอื่น ๆ เช่น การพิมพ์ซิลค์สกรีน หรือการพ่นสี เพื่อเปรียบเทียบความเหมาะสมของเทคนิคต่อพื้นผิวสีเอกร และเพิ่มทางเลือกในการผลิตเชิงอุตสาหกรรม

เอกสารอ้างอิง

กนกกร เจริญสุข, และอลงกรณ์ คำพิมพ์. (2561). การถ่ายทอดองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน:

กรณีศึกษาการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปรงสนุก จังหวัดลำปาง. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 9(1), 59–80.

เจษฎาวุฒิ บุตรเพชร, จุฑามาส ชมผา, และสุปิยา ทาปทา. (2561). รูปแบบการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้าไหมไทยในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *รมยสาร*, 19(2), 195–210.

เบญจพร ประจง, และธนวัฒน์ กันภัย. (2566). การพัฒนาและเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชน : ภาพปะติดจากสีเอกรชุมชนท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี. *รายงานการวิจัย*, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ปริศนา ตุ่มชัยพร. (2566, 6 พฤศจิกายน). จาก “เสื้อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” สู่ “เสื้อจันทบุรี”. สำนักงานศิลปกรรมจังหวัดจันทบุรี. <https://www.finearts.go.th/chantaburilibrary/view/45574>

พินาณิน สาริยา. (2535). *จิตรกรรมประยุกต์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โอเดียนสโตร์.

พระครูสุจิตตจิตติวัฒน์, ธวัชชัย สมอเนื้อ, และวรษา ขุนสนธิ. (2563). ศึกษาวัฒนธรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน กลุ่มสีเอกรบ้านท่าแฉลบจังหวัดจันทบุรี. *วารสารวิชาการธรรมทศน์*, 29(4), 11–23.

รัตนา บุตะมะ, และตรีชฎา โชติรัตนานันท์. (2565). การออกแบบผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาจักสานและวัสดุท้องถิ่นในชุมชนตำบลพรมสวรรค์ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 14(1), 225–256.

- สุเทพ สุสาสนี. (2553). การศึกษาผลิตภัณฑ์จากต้นกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมงสิงห์ จังหวัดจันทบุรี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจที่ไม่มีการตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิภา สมบูรณ์. (2567). สืบสานตำนานเสื้อกจันทบุรี ภูมิปัญญาท้องถิ่นบนฐานอัตลักษณ์วิถีชุมชน กรณีศึกษา บ้านท่าแฉลบ ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้. *วารสารร้อยแก่นสาร*, 9(10), 32–44.
- อิษฏ์ รานอก, ภารดี พันธุภากร, และเทพศักดิ์ ทองนพคุณ. (2565). การประยุกต์ลายประดับปูนปั้นวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นของชุมชนบ้านท่ากระยาง. *มนุษยสังคมสาร (มสส.) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 18(2), 1–24.
- Zahra Al-Zadjali. (2024). Art as a cultural mirror: Exploring visual arts and heritage expression. *Art and Culture Studies Journal*, 12(3), 45–59.